

NÁLEZ POZDNĚ STŘEDOVĚKÉ FORTIFIKACE Z PARDUBIC

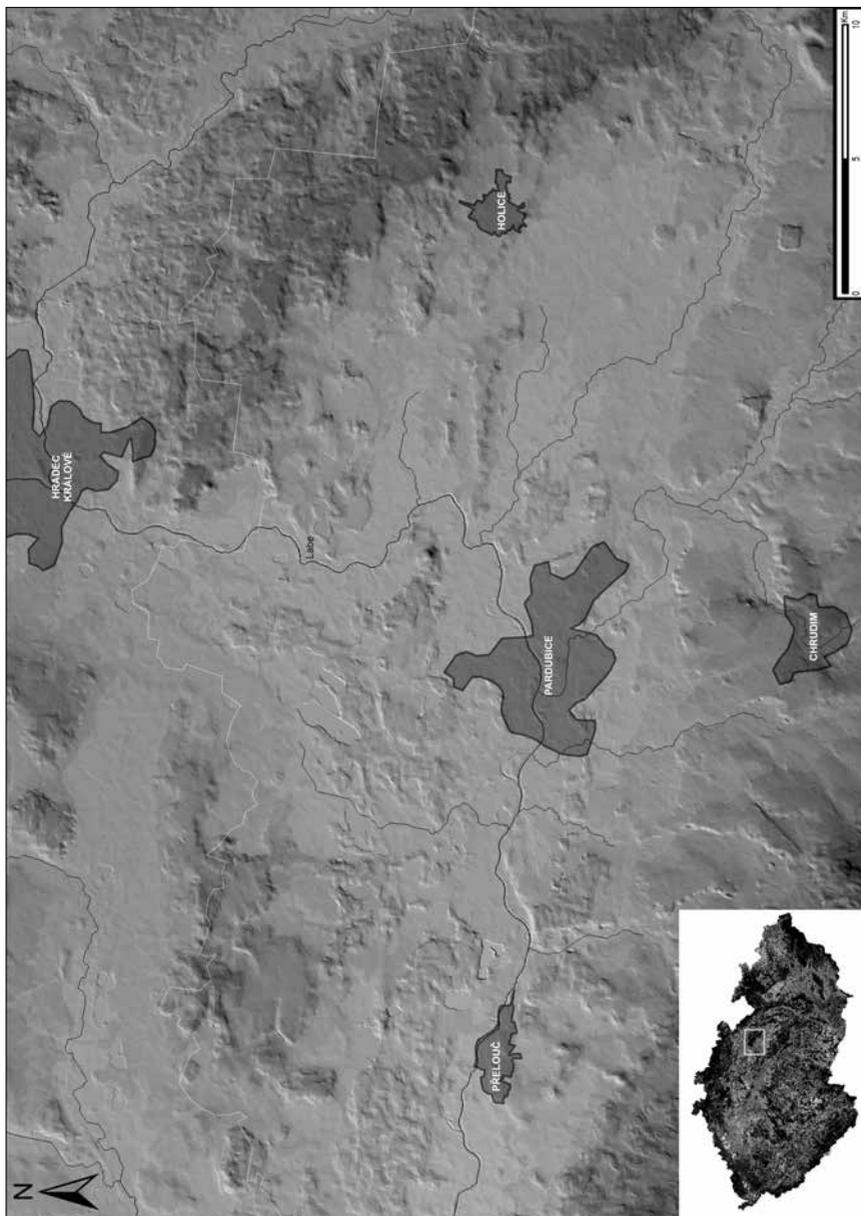
Tomáš ZAVORAL

Na katastrálním území Pardubic v prostoru náměstí Republiky na p. č. 2664/9, 2664/5, 2664/4 bylo v době od září do prosince r. 2013 uskutečněno několik stavebních akcí. Stavební zásahy měly charakter liniových výkopů hloubených za účelem rekonstrukce plynovodního a vodovodního potrubí a přeložky kabelu nízkého napětí. Na všechny tyto výkopové práce dohlíželi pracovníci archeologického oddělení Východočeského muzea v Pardubicích.¹⁾ Z důvodu rozpoznání archeologických situací a nálezů ve všech zmiňovaných výkopech byl vždy na daných „pozitivních“ úsecích prováděn záchranný výzkum. Tento článek pojednává pouze o jedné archeologické situaci, která svým charakterem významně přispívá k diskusi o archeologickém poznání stavebního vývoje města Pardubic. Celá řada dalších situací, které byly dokumentovány, nyní prochází zpracováním a bude zveřejněna v nejbližší době.

Metodika

Vzhledem k tomu, že charakter stavby, která porušila zde popisovaný objekt, odpovídal výlučně liniovému výkopu, bylo nutné přistoupit pouze k dokumentaci míst, resp. částí profilů výkopu, kde se daná situace vyskytovala, tudíž nebylo možné rozšířit výzkum plošně. Co se týče metodického postupu, bylo nejprve místo důkladněji očištěno z důvodů lepšího rozpoznání situací a především jednotlivých stratigrafických jednotek. Bylo zvoleno

1) Tomáš ZAVORAL, *Pardubice – náměstí Republiky, záchranný archeologický výzkum při rekonstrukci el. kabelu na ppč. 2664/5*, nepublikovaná nálezová zpráva uložena na AO VČM pod č. j. 551/13, r. 2014; TÝŽ, *Pardubice – náměstí Republiky, záchranný archeologický výzkum při rekonstrukci plynovodu na ppč. 2664/5*, nepublikovaná nálezová zpráva uložena na AO VČM pod č. j. 388/13, r. 2014; TÝŽ, *Pardubice – náměstí Republiky, záchranný archeologický výzkum při havárii vodovodu na ppč. 2664/5*, nepublikovaná nálezová zpráva uložena na AO VČM pod č. j. 591/13, r. 2014.

Obr. 1: Vyznačení místa výzkumu v rámci mapy ČR a užšího regionu.

postupné odebírání nálezů a vzorků z jednotlivých depozitů, zakreslení depozitů a vyhodnocování archeologické stratigrafie.²⁾ Následně pak byla na profily osazena osa. Osa je tvořena celkem devíti body, které byly geodeticky zaměřeny. Kresebně byly dokumentovány oba profily výkopu v místech výskytu archeologické situace. Finální terénní kresba je tak přesně zanesena do prostoru jak souřadnicemi X a Y, tak souřadnicí Z (obr. 3b).

Na úvod je také dobré zmínit, že drtivá většina výkopových prací včetně těch, které porušily řešený objekt, byla realizována v terénech silně zasažených stavební činností,³⁾ a tudíž většina archeologických situací byla již v minulosti obnažena a více či méně poničena bez odborné dokumentace. Zároveň nebylo možné, kvůli mohutným vrstvám navážek a mladším stavebním zásahům vytvářejícím nesoudržné depozity, realizovat dlouhé a hluboké výkopy bez použití pažení.

Stručné výsledky dosavadní archeologické aktivity v blízkosti lokality

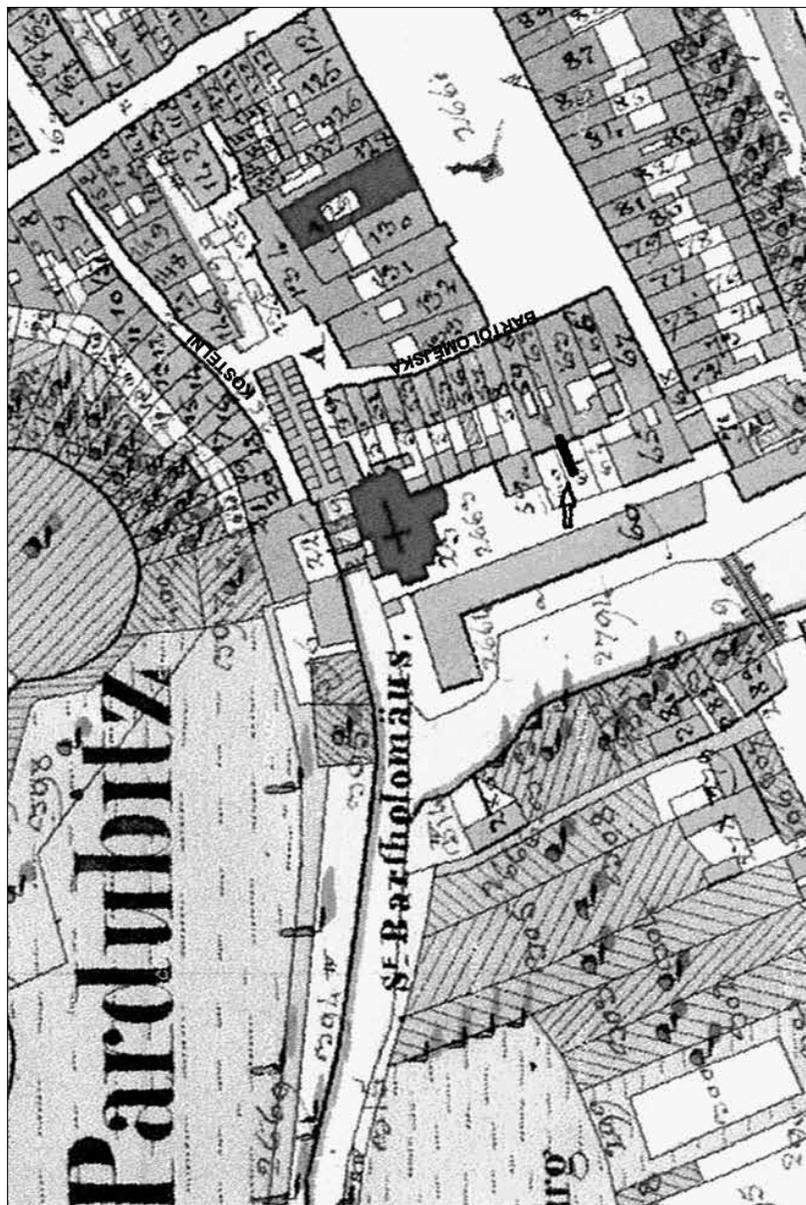
Archeologické aktivity v nejbližším okolí řešeného výzkumu jsou omezeny na několik akcí realizovaných Muzeem východních Čech v Hradci Králové (dříve Krajské muzeum v Hradci Králové) a pracovištěm Národního památkového ústavu v Pardubicích.

V souvislosti se stavebními pracemi na náměstí Republiky (dříve náměstí Osvození), konkrétně v r. 1969 při úpravě okolí kostela sv. Bartoloměje, byla odkryta krypta se čtyřmi pohřby z let 1701–1780 a základy tzv. Černé kaple, která se nacházela na jižní straně kostela a byla zbořena při stavebních úpravách kostela v r. 1912. V těsné blízkosti jižní stěny kaple byl nalezen lidský skelet v poloze na znak hlavou k západu v hloubce 50 cm. Hrobová jáma nebyla zachycena. Kostra byla uložena v hrubém žlutohnědém písku. Skelet nebyl dochován kompletní (bez hrudníku, páteře a části lebky), u nohou se nacházely zlomky železných hřebíků (tři celé) se zbytky příkordovaného dřeva.⁴⁾ Dále, v r. 1969 při stavbě nové vozovky na náměstí Republiky, byly

2) K metodice více viz Edward C. HARRIS, *Principles of archaeological stratigraphy*, London – San Diego 1989.

3) Téměř bez výhrady se vždy jednalo o rekonstrukci podzemního vedení (vody, plynu, el. kabelu). Tzn., že původní neporušený terén či archeologické situace bylo možné zachytit pouze na profilech daného výkopu.

4) Pavel ŠEBESTA, *Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v Pardubicích ve dnech 29. 10. – 25. 11. 1969*, nálezořá zpráva uložena na arch. odd. VČM v Pardubicích, bez č. j.; František ŠEBEK, *Zpráva o stavu systematického průzkumu Pardubic ke dni 30. 6. 1971*, nálezořá zpráva uložena na arch. odd. VČM v Pardubicích, bez č. j.

Obr. 2: Historické jádro Pardubic na mapě stabilního katastru (mapováno 1839). Šipkou vyznačeno místo nálezu objektu č. 3 (zdroj: <http://www.archivnimapy.cz/uk.cz>).

odkryty základy hradebního zdiva pernštejnského fortifikačního systému, později využitě při stavbě jezdeckých kasáren, jež byla odstraněna v r. 1893. V kontextu starého zdiva se podařilo objevit i dva mramorové napájecí žlaby.⁵⁾ V r. 1971 při přípravných pracích pro stavbu podchodu pod komunikací před Zelenou bránou byly ve výkopu přeložek v prostoru mezi vchodem do budovy čp. 222 (současné Komerční banky) a rohem budovy čp. 1 (současné turistické informační centrum města) odkryty další relikty fortifikačního systému města. Jednalo se o torzo dvakrát zalomeného kamenného zdiva širokého 140–160 cm. Vnější strana zdiva spadala do vodního příkopu a v profilu na tomto místě bylo na basi (3 m) zachyceno množství keramických střepů.⁶⁾ Při následné stavbě podchodu v r. 1972 se našly zbytky dřevěné konstrukce mostu – pravidelně zatlučené řady dřevěných pilot a na nich mohutné dubové trámy. Bohužel situace se nepodařilo zachytit in situ, ale pouze již jako naskládané dřevo na staveništi. Dále bylo zachyceno porušené zdivo barbakánu umístěné severně od osy Zelené brány. Zdivo bylo z čedičových kamenů, dobře vázané na bílou (vápennou?) maltu. Zdivo o síle 130–140 cm bylo zachyceno v hloubce 80–120 cm.⁷⁾

Zajímavá menší záchranná akce proběhla v letních měsících roku 1992 v prostoru interiéru bývalé zvonice v Pardubicích (dnešní Křesťanské kulturní středisko Bartholomeum) na p. p. č. 59/2, během které byla v jedné ze sond zachycena výrazná sníženina terénu, resp. zesvažení ve směru V–Z. V zásypech sondy byly zachyceny tři lidské skelety, u kterých nebyly zaznamenány hrobové jámy ani jiné doprovodné artefakty.⁸⁾

Další výzkum vedený M. Ježkem v r. 1995 realizovaný v chrámu sv. Bartoloměje odhalil celou řadu zajímavých zjištění, mezi něž jmenujme především nález tří hrobů uložených v navážkových vrstvách pocházejících z přelomu 15. a 16. století. Tyto hroby byly následně poškozeny stavbou vlastního kostela a budováním pernštejnské hrobky.⁹⁾

Rozsáhlejší výzkum byl realizován v letech 1995, 1999, 2002–2004 pod vedením J. Šulcové v současném objektu Krajské knihovny (domy čp. 77,

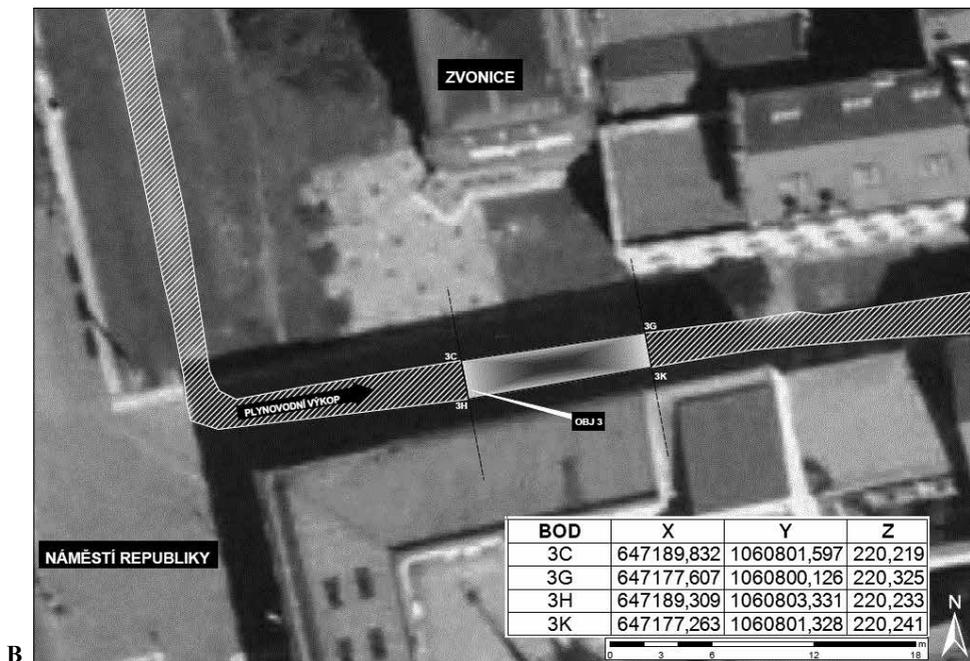
5) F. ŠEBEK, *Zpráva o stavu systematického průzkumu Pardubic ke dni 30. 6. 1971.*

6) *Tamtéž.*

7) Jiří SIGL – Vít VOKOLEK, *Zpráva o sledování stavby podchodu v Pardubicích, 1972, zpráva uložena na arch. odd. VČM v Pardubicích, bez č. j.; Jiří SIGL, *Pardubice, okr. Pardubice, Výzkumy v Čechách 1972, 1975, s. 128–129.**

8) Tomuto výzkumu je věnována větší pozornost v závěru příspěvku.

9) Martin JEŽEK, *Příspěvek k poznání průběhu výstavby gotického kostela, Sborník společnosti přátel starožitností 4, 1996, s. 147–152.*

Obr. 3: Zákres situace do katastrální mapy: a) katastrální mapa s vyznačením rozsahu dokumentovaných výkopů s vyznačením řešeného objektu, b) půdorysný pohled na rozsah objektu se vztahem k okolí a souřadnicemi S-JTSK (kresba T. Zavoral, M. Lanta, M. Kotek).

78 a 79 na Pernštýnském náměstí). I když tyto domy svým průčelím směřují do Pernštýnského náměstí, výzkum se zaměřil i na jejich zadní trakty a dvory, které jsou od místa výzkumu vzdálené v řádech několika metrů. Výzkum odhalil celou řadu převážně novověkých situací (zdiva, jímký, studna, vodovod atd.) doprovázených množstvím keramických, kostěných či železných artefaktů. I když většinové zastoupení mají v nálezovém souboru artefakty datované do 16. století a mladší, lze nalézt i fragmenty hlásící se do pozdního středověku. Dále byla dokumentována hradba perňštejského fortifikačního systému (vnitřní městská hradba) a celá řada situací dokládající např. požáry, rozdělení městských parcel, původní dispozici domů atd.¹⁰⁾ Dle autora výzkumu však nebyly zachyceny situace jasně prozrazující starší podobu města vyjma dřevěných fragmentů (zbytky trámů, šindel, výdřeva žlábků městského vodovodu) z příhradební části (zadní dvůr čp. 79), které se pomocí dendrochronologického datování podařilo zasadit do období po r. 1458.¹¹⁾

Popis a vymezení archeologické situace

Výkop pro rekonstrukci plynovodního potrubí porušil zhruba v prostoru průchodu mezi bývalou zvonící a budovou současně Komerční banky podlouhlý objekt. Objekt byl pracovně označen č. 3 (obr. 3a, 3b). Jelikož již na počátku dokumentačních prací bylo zřejmé, že jeho rozsah bude zasahovat hluboko pod úroveň hloubky plynovodního výkopu, byla s vedením stavby dohodnuta možnost vytvoření ručně kopané sondy. Sonda měla za úkol detailně popsat a zdokumentovat stratigrafii a především nalézt spodní hranu – dno objektu. Tu se podařilo nalézt, ale až za použití geologického vrtáku, a to z důvodu extrémně nesoudržného nadloží, tvořeného převážně závažkovými vrstvami, které se sesypávaly a znemožňovaly tak dosažení potřebné hloubky objemnější sondou.

Objekt č. 3 má konkávní tvar zužující se s jeho přibývajícím hloubkou. Přesný tvar dna nebylo vzhledem k výše zmíněným příčinám možné plně zdokumentovat. Celkový počet rekognoskovaných a dokumentovaných vrstev, které tvoří depozit objektu, byl 35 (obr. 5a, 5b). Pod současnou dlažbou a podsypem pod dlažbou (vr. 1, 2, 30, 31) byla v podstatě po celém rozsahu rozložena zhruba 20–40 cm mocná vrstva tmavě šedého hlinitého sedimentu,

10) Julie ŠULCOVÁ, *Nálezová zpráva ze ZAV 1995 – Pardubice, Pernštýnské náměstí čp. 79*, 1996, rukopis uložen na NPÚ UOP v Pardubicích; Julie ŠULCOVÁ, *Nálezová zpráva ze ZAV 2003–2004 Pardubice – Pernštýnské náměstí čp. 79 (knihovna)*, 2005, rukopis uložen na NPÚ UOP v Pardubicích.

11) J. ŠULCOVÁ, *Nálezová zpráva ze ZAV 2003–2004 Pardubice – Pernštýnské náměstí čp. 79 (knihovna)*, s. 22.

poměrně ulehlá, s patrnou příměsí zlomků stavebního materiálu – cihly, tašky, maltovina, drobné kameny (vr. 7). Tato vrstva tvoří s největší pravděpodobností následný půdní horizont či pošlapovou plochu vytvořenou po ukončení funkce objektu. Při východním (nepoškozeném) okraji je přerušena vrstvou č. 3. Vrstva č. 3 tvořena tmavě šedým až černým hlinito-jílovitým sedimentem obsahovala příměsí uhlíků, zlomků keramiky, cihel a drobných fragmentů maltoviny. Velmi důležitým místem je prostor, kde se objekt začíná sklánět a tato vrstva se jako jediná ničím neporušená sklání ke dnu objektu, přerušuje pravděpodobně původní geologická zvrstvení (vrstvy č. 4, 5, a 6) a kopíruje tak jeho spodní hranu (obr. 4a, 5a). Ve vrstvě jsou patrné větší kumulace písčitých čocek, které však všechny kopírují průběh hrany objektu, tj. jsou výrazně šikmé. Vrstva č. 3 v mírně obměněné variantě (více jílovitá a s obsahem většího počtu humusových částic) tak tvoří i nehlubší a nejspodnější sediment,¹²⁾ který již dosedá na samotné dno objektu tvořené podloží, tj. náplavovým pískem – sedimentem řek Chrudimky či Loučné (geologická vrstva označ. VR 4).¹³⁾ Na druhém konci objektu (západní strana) byla i přes silně poničený terén tato vrstva také zachycena, a to jako výrazně tmavý pruh vycházející vzhůru po spodním okraji objektu. Ovšem skladba vrstev v tomto místě je poněkud odlišná (obr. 4b). Na vrstvu č. 3 dosedá pás několika charakterem velmi podobných vrstev kombinujících písčité a jílovito-písčité sedimenty. Tento jev by mohl být dokladem splachů z míst v těsné blízkosti objektu.¹⁴⁾ Prostor mezi vrstvou č. 3 na samém dně objektu a vrstvou č. 7 je v nezničené části vyplněn pouze jednou zásypovou vrstvou (vr. 12) tvořenou homogenním narezavělým a kyprým pískem, ve kterém se sporadicky vyskytovaly zlomky stavebních materiálů – cihly, střešní tašky či zlomky keramických nádob. Tato vrstva svou mohutností výrazně převyšuje všechny ostatní a je zcela zřejmé, že příčinou jejího vytvoření bylo záměrné zasypání objektu. Východní zakončení vykazuje obdobný charakter jako západní zakončení, avšak díky velkému počtu druhotných zásahů, jako jsou výkopy pro inženýrské sítě (vr. 15b) či mohutná jáma zasypaná sutí a plastovým odpadem (vr. 14), byla zachycena jen velmi malá část z původního tvaru objektu. Ovšem sklony vrstev č. 3, 20, 21, a 18 jednoznačně ukazují na stejný způsob zakončení v této části

12) K této vrstvě se blíže vyjadřuje environmentální analýza dále v textu.

13) Odborný popis geologických vrstev byl proveden za pomoci pracovníka VČM v Pardubicích, geologa Ing. Jiřího Šury.

14) Autor zde naznačuje možný předpoklad výskytu nadzemního objektu (např. valu), který by v rámci působení postdepozičních procesů mohl být příčinou tvorby popisovaných vrstev.

(obr. 4b). Co se týká samotného dna, toho bylo dosaženo geologickým vrtem, který fyzicky potvrdil rozhraní mezi tmavým jílovitým sedimentem (VR 3) a podložím (VR 4) nalézajícím se na kótě 216,717. Pokud tedy tuto hodnotu odečteme od kóty naměřené v úrovni současného povrchu, od ní odečteme ještě cca 30 cm (současná dlažba a její podsyp), vychází nám maximální „původní“¹⁵⁾ hloubka objektu 3,5 m.

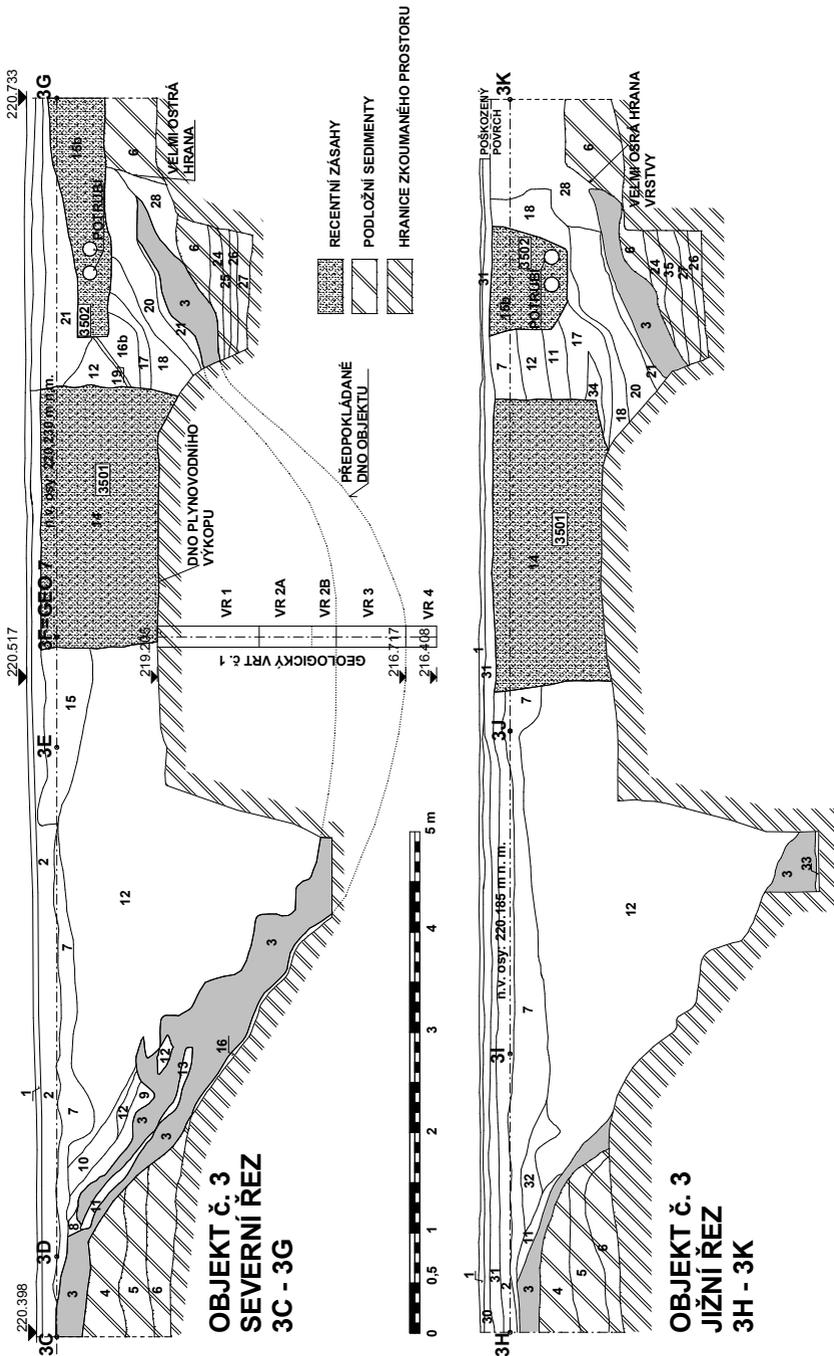

A

B

Obr. 4: Terénní fotodokumentace objektu: a) západní část objektu s vyznačením relevantních vrstev, b) východní část objektu s vyznačením relevantních vrstev (foto T. Zavoral).

15) Původní hloubku nelze jednoznačně určit z důvodů předpokládaných planýrek a stavebních činností, které zde jistě v minulosti probíhaly.

POPIS VRSTEV V RÁMCI OBJEKTU Č. 3:

- 1 Současná dlažba + podsyp
- 2 Podsyp dlažby - písek kyprý
- 3 Tmavě šedá hlinitojilovitá, ulehlá s příměsí uhlíků a drobného STM
- 4 Hnědookrový jíl, ulehlý
- 5 Světleokrový jíl, ulehlý
- 6 Železitě narezavělý šterkopiesek
- 7 Tmavě šedá hlinitá, s obsahem oblázků a drobného STM, středně ulehlá
- 8 Světlé hnědá jílovitohlinitá, s obsahem uhlíků a STM
- 9 Středně hnědá, písčitolinitá, s menšími kamínky (do 10 mm)
- 10 Světlý písek s oblázků (do 20 mm), kyprý
- 11 Okrový písek, s oblázků
- 12 Železitě narezavělý písek
- 13 Šterkopiesek promísený s jílem
- 14 Vyplň vkopu - písek s velkými kusy STM
- 15 Šedočervená hlinitá, se zbytky cihel, velkými kusy lomových kamenů + příměsí uhlíků, nahodile dlažební kostky
- 15 b Vyplň 3302 - červenohnědý jemný písek
- 16 Železitě rezavý jíl, promísený se šterkopieskem, ulehlý
- 16 b Hnědošedá jílovitopísčítá s obsahem oblázků
- 17 Středně hnědý písek kyprý
- 18 Šedožlutá jílovitopísčítá, s hrubším pískem
- 19 Tmavě šedá, jílovitopísčítá, ulehlá
- 20 Hnědošedá, jílovitopísčítá, s obsahem oblázků, značně ulehlá
- 21 Železitě rezavý šterkopiesek, kyprý
- 23 = c. 6
- 24 Žlutý jemný šterkopiesek
- 25 Žlutý hrubý šterkopiesek
- 26 Černý hrubý šterkopiesek
- 27 Hnědý písek, středně hrubý
- 28 Promísené vrstvy č. 23 a 22
- 29 Šedá hlinitá, vyrovnávka povrchu s obsahem STM a dlažebními kostkami
- 30 Šedý pískový podsyp pod dlažbou
- 31 Beton
- 32 Hnědošedý písek s oblázků, s čockami promíseného jílu s pískem, kyprý
- 33 Světlý jíl, promísený s pískem
- 34 Hnědý, velice kyprý písek, s obsahem oblázků, tvořící vodorovné pásy
- 35 Červenohnědý hrubý šterkopiesek s velkými oblázků (nad 20 mm)

Obř. 5: Digitalizovaný terénní plán objektu č. 3. Severní a jižní profil včetně popisu vrstev (kresba T. Zavoral, K. Bullová).

VKOPY:

- 3501: Recentní vkop s výplní č. 14
- 3502: Recentní vkop s výplní č. 15b

POPIS VRSTEV GEOLOGICKÉHO VRSTU:

- VRI** Zavázka: stejnozmrný kyprý písek slabě šterkovitý = **vrstva č. 12**
- VR2a** Písčítá hlina, jílovitý písek, hnědošedé zeminy s příměsí oblázků a uhlíků (písek naházený do vody) = **vrstva č. 18**
- VR2b** Písčítá hlina, jílovitý písek, hnědošedé zeminy s příměsí oblázků a uhlíků. Patrná dlouhodobá přírodní sedimentace v uměleém korytě
- VR3** Prachovitý jíl tmavě šedý na basi větší kamínky = **vrstva č. 3** (s nálezem keramiky)
- VR4** Písek stejnozmrný, střední, šedožlutý, značně ulehlý - původní náplav Chrudimky/Loučné

Soubor nálezů z objektu č. 3

(seřazeno po jednotlivých vrstvách od shora ke dnu objektu)

Vrstva č. 7, sáček č. 57:

1. Fragment dna nádoby, jemně plavená keram. hmota, na vnitřní straně povrch opatřen hnědou glazurou, vytáčeno. Rozm.: 66 mm × 58 mm, průměr 200 mm (obr. 7:24).

Vrstva č. 12, sáček č. 53:

1. Fragment keramického kachle – roh, čelní vyhřívací strana nezdobena. Na boční straně (rámu) zbytky hnědé glazury (přelítí při výpalu?). Znatelná příměs slídy, barva keramického těsta cihlově červená. Na vnitřní straně zbytky sazí. Rozm.: 45 mm × 60 mm × 8 mm (obr. 8:4).

Vrstva č. 12, sáček č. 47:

1. Střep z těla nádoby z jemněji plavené hlíny, šedočerné barvy, na vnější straně stopy po leštění. Na vnitřní straně stopy po vytáčení. Rozm.: 43 mm × 30 mm (obr. 7:4).

2. Střep z těla nádoby z jemněji plavené hlíny, šedé barvy, na povrchu patrné vývalky, obtáčeno. Rozm.: 25 mm × 13 mm (obr. 7:8).

3. Fragment vně vytaženého ovaleného okraje hrcovité nádoby, světle šedá barva, jemněji plavená hlína, stopy po obtáčení. Rozm.: 25 mm × 33 mm průměr 100 mm (obr. 7:21; 10:8).

4. Střep s těla nádoby šedé barvy na povrchu, uvnitř černý. Na povrchu patrné ostřívo – hrubší ostrohranné kaménky, oxidační výpal, stopy po obtáčení. Rozm.: 28 mm × 29 mm (obr. 7:20; 10:2).

Vrstva č. 12, sáček č. 54:

1. Fragment z těla nádoby mírně vypouklý, tenkostěnný. Povrch černý kovově leštěný. Patrná výzdoba rádélkem, redukční výpal, vytáčení. Rozm.: 23 mm × 26 mm (obr. 7:2).

2. Fragment ze dna nádoby, mírně deformovaný, okrová až hnědá barva, patrné poškození žárem. Rozm.: 45 mm × 30 mm (obr. 7:17).

3. Fragment ze dna nádoby, odštípnutý. Světle hnědá barva, na povrchu patrné ostřívo – hrubší kaménky, vytáčeno. Rozm.: 52 mm × 59 mm (obr. 7:19).

4. Fragment z těla nádoby, světle hnědé barvy. Ostřeno hrubšími kaménky, vytáčeno. Rozm.: 45 mm × 22 mm (obr. 7:11).

5. Fragment z těla nádoby mírně vypouklý, tenkostěnný. Povrch černý kovově leštěný – redukční výpal, vytáčeno. Rozm.: 21 mm × 25 mm (obr. 7:12).

6. Fragment z těla nádoby mírně vypouklý, tenkostěnný. Povrch černý kovově leštěný. Patrná rádélková/kolkovaná výzdoba, redukční výpal, vytáčeno. Rozm.: 29 mm × 17 mm (obr. 7:5; 10:9).

7. Fragment z těla nádoby mírně vypouklý, tenkostěnný. Povrch černý až kovově leštěný, redukční výpal, vytáčeno. Rozm.: 17 mm × 16 mm (obr. 7:14).

8. Fragment z těla nádoby, barva povrchu hnědá až černá, hrubší ostřivo z ostrohranných kamének. Rozm.: 31 mm × 20 mm (obr. 7:10).

9. Fragment z těla nádoby, světle hnědé barvy. Jemně plavený, stopy po vytáčení, na vnitřní straně patrné zbytky zeleno-hnědé glazury. Vnější strana je zdobena řadou velmi mělkých rýh kolmých na mírné vývalky způsobené během výroby. Rozm.: 36 mm × 16 mm (obr. 7:15).

10. Fragment z těla nádoby, cihlové barvy. Jemně plavený, stopy po vytáčení, na vnitřní straně patrné zbytky zelenohnědé glazury. Rozm.: 28 mm × 30 mm (obr. 7:9; 10:16).

11. Fragment z těla tenkostěnné nádoby, jemně plavený, cihlově oranžová barva. Povrch leštěný, zdoben rádélkovou výzdobou – řady malých trojúhelníků, vytáčeno. Rozm.: 30 mm × 25 mm (obr. 7:1; 10:12).

12. Fragment keramické tašky s odlomeným výběžkem – zobáčkem. Cihlově červená barva. Rozm.: 55 mm × 35 mm (obr. 7:6).

Vrstva č. 12, sáček č. 41:

1. Fragment spodní části nádoby s kouskem dna. Na povrchu patrné ostřivo – ostrohranné kaménky. Vnitřní část nádoby zbarvena do syté oranžové, vnější je šedá. Na lomu patrný sendvičový výpal – redukční jádro, vytáčeno. Rozm.: 78 mm × 62 mm (obr. 7:13).

2. Fragment z těla tenkostěnné nádoby syté oranžové cihlové barvy na celém průřezu. Vnější povrch hlazený na vnitřní straně linie po vytáčení. Na vnější straně nepatrná mělká linka, vytáčeno. Rozm.: 61 mm × 52 mm (obr. 7:7).

3. Fragment ze dna nádoby, povrch hnědý až hnědočervený, velmi jemně plavená hlína. Na dně patrné známky po odříznutí z hrnčič. kruhu. Vnitřní strana opatřena žlutou transparentní glazurou, vytáčeno. Rozm.: 35 mm × 33 mm (obr. 7:23).

4. Fragment z těla nádoby cihlově červené barvy, velmi tenký z jemně plaveného materiálu, vytáčeno. Rozm.: 20 mm × 18 mm. (obr. 6:8).

5. Fragment ze dna nádoby, povrch hnědý až hnědočervený velmi jemně plavená hlína. Vnitřní strana opatřena zelenou transparentní glazurou. Rozm. 46 mm × 28 mm (obr. 7:3).

6. Fragment z těla tenkostěnné nádoby, povrch kovově lesklý na obou stranách, redukční výpal, jádro bělavě šedé, vytáčeno. Rozm.: 40 mm × 30 mm (obr. 7:20).

7. Fragment rámu kachle (?), cihlově červené barvy, ostřeno ostrohrannými kaménky. Na stranách patrný opracované hrany, povrch hlazený. Rozm.: 55 mm × 24 mm (obr. 7:16).

Vrstva č. 12, sáček č. 40:

1. Fragment okraje mísy. Vnější hrana okraje výrazně zdobena rádelkem – třemi liniemi kosočtverců. Povrch leštěný do kovové černého lesku, jádro má bělavou barvu, jemně plavená keramická hmota, redukční výpal, vytáčeno. Rozm.: 60 mm × 58 mm, průměr okraje: 280 mm (obr. 6:10).

2. Střep z těla tenkostěnné nádoby, nezdobený, okrovošedá barva, ostřeno hrubšími kaménky, výzdoba mělkou rytou šroubovicí. Rozm. 35 mm × 28 mm (obr. 6:8).

3. Střep z těla tenkostěnné nádoby, nezdobený, bílošedá barva, ostřivo z hrubších kamének. Rozm.: 50 mm × 38 mm (obr. 6:5; 10:1).

4. Fragment z těla nádoby cihlově červené barvy, ostřivo z hrubších kamének, obtáčení. Rozm.: 70 mm × 45 mm. (obr. 7:3).

5. Okraj mísovité nádoby, kyjovitý, jednoduše ovalený. Barva střepu cihlově červená, ostřivo z hrubších kamének, vytáčeno. Rozm.: 32 mm × 59 mm (obr. 6:7).

Vrstva č. 12, sáček č. 44:

1. Střep z těla nádoby tenkostěnné, nezdobený. Cihlová barva, ostřivo z hrubších kamének, vnější strana očazena, obtáčení. Rozm.: 25 mm × 20 mm. (obr. 6:18; 9:10).

2. Střep z těla nádoby, nezdobený, cihlová barva, ostřivo z hrubších kamének. Rozm.: 15 mm × 7 mm. (obr. 6:19; 9:9).

Vrstva č. 12, sáček č. 52:

1. Zlomek tenkého bronzového plíšku na jedné straně zakulaceného. Povrch nese zelnou patinu. Rozm.: 40 mm × 33 mm. (obr. 8:8).

Vrstva č. 12, sáček č. 46:

1. Zlomek cihly černočervené barvy. Poškozena žárem. Rozm.: 60 mm × 43 mm. (obr. 8:2).

Vrstva č. 12, sáček č. 51:

1. Rohový zlomek cihly, červenočerné barvy, známky přepálení. Rozm.: 65 mm × 36 mm. (obr. 8:3).

Vrstva č. 12 (kosti), sáček č. 50:

1. 1 × úštěp z kompakty dlouhé kosti velkého savce
2. 1 × metapodium prasete

Vrstva č. 12 (kosti), sáček č. 48:

1. 1 × falang juvenilního tura

Vrstva č. 12 (kosti), sáček č. 49:

1. 1 × falag tura
2. 1 × fragment karpální (?) kosti velkého savce
3. 1 × fragment žebra středně velkého savce

Vrstva č. 20 (kosti), sáček č. 42:

1. 1 × fragment lebky (orbita) velkého juvenilního savce (tura?)
2. 1 × fragment oštěpané diafýzy dlouhé kosti středně velkého savce

Vrstva č. 3, sáček č. 36:

1. Železný předmět nejspíše hraněný hřeb zužujícího se obdélníkového průřezu. Rozm.: 95 mm, poškozeno korozí (obr. 8: 6).

2. Železný předmět kruhového průřezu, silně korodovaný (fragment trubičky?). Rozm.: 65 mm, průměr otvoru 10 mm. (obr. 8:7).

Vrstva č. 3, sáček č. 37:

1. Fragment cihly s třemi (vybroušenými?) žlábký. Rozm.: 55 mm × 60 mm × 30 mm (obr. 8:1).

Vrstva č. 3, sáček č. 58:

1. Fragment z těla silnostěnné nádoby, barva povrchu hnědá až béžová, výrazná příměs hrubšího ostřiva – ostrohranných kamének vel. do 2 mm. Vnitřní povrch mírně rozpraskan. Rozm.: 49 mm × 39 mm. (obr. 6:6; 9:2).

2. Fragment z těla tenkostěnné nádoby tmavě okrové barvy na povrchu a béžové barvy vně. Na povrchu patrné ostrohranné kaménky do 2 mm, lom střepu béžový. Oxidační výpal, obtáčeno. Rozm.: 57 mm × 71 mm (obr. 6:12; 9:12).

3. Fragment spodní části nádoby se zachyceným přechodem do dna. Na povrchu šedočerný až kovově lesklý – zakuřovaný (?), vnitřek tmavě šedý.

Keramická hmota jemně plavená, na vnitřní straně patrné vývalky. Rozm.: 56 mm × 71 mm, průměr nezachytitelný (obr. 6:15; 9:14).

Vrstva č. 3, sáček č. 43:

1. Fragment vyššího, vně vytaženého okraje s okružím. Tmavá okrová barva, na povrchu patrné ostrohranné kaménky, obtáčeno (?). Rozm.: 45 mm × 2 mm, průměr: 140 mm (obr. 6:9; 9:1).

2. Fragment z těla nádoby, tmavá okrová barva, na povrchu patrné ostrohranné kaménky. Vnější strana očazena. Rozm.: 43 mm × 21 mm (obr. 6:17; 9:7).

3. Fragment z těla nádoby, tmavá okrová barva, na povrchu patrné ostrohranné kaménky, vnější strana očazena. Rozm.: 48 mm × 40 mm (obr. 6:2; 9:5)

4. Fragment z těla nádoby, tmavá okrová až hnědá barva, na povrchu patrné ostrohranné kaménky, výrazně ořelý povrch. Vnější strana očazena. Rozm.: 30 mm × 22 mm. (obr. 6:3; 9:6).

5. Fragment z těla nádoby cihlově červené barvy, ostřeno ostrohrannými kaménky, obtáčeno. Rozm.: 25 mm × 12 mm. (obr. 6:16; 9:8).

6. Fragment z těla nádoby žlutošedé barvy, ostřeno ostrohrannými kaménky, obtáčeno. Rozm.: 25 mm × 12 mm. (6:13; 9:11).

7. Fragment dna nádoby poháru šedočerné barvy, na průřezu šedé jemně plavené těsto. Nádoba pravděpodobně porušena žářem. Rozm.: 63 mm × 34 mm, průměr 60 mm (obr. 6:11; 9:13).

8. Fragment ovaleného okraje s plastickou výzdobou, hrubý povrch černé barvy. Rozm.: 26 mm × 14 mm, průměr nezachycen (obr. 6:14; 9:3).

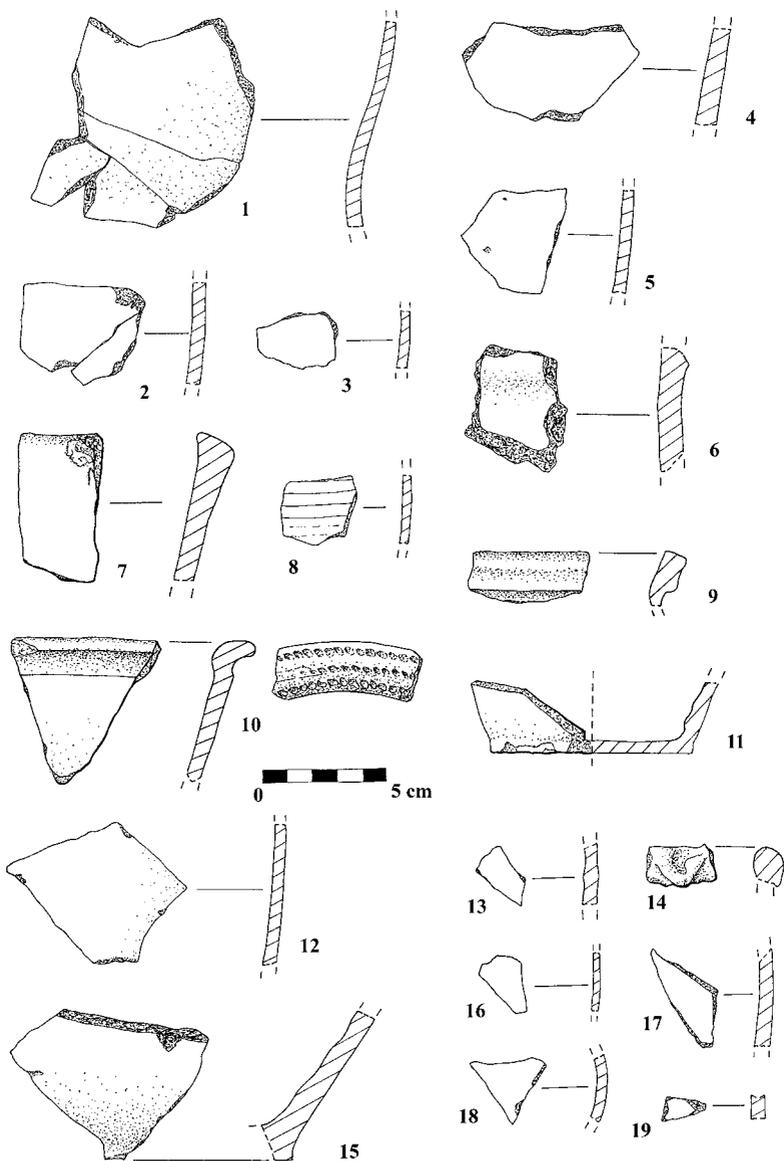
9. Fragment z těla nádoby hnědookrové barvy, na povrchu patrné ostrohranné kaménky, patrné linie po vytáčení. Rozm.: 91 mm × 83 mm. (obr. 6:1; 9:4).

Vrstva č. 3: (kosti), sáček č. 39:

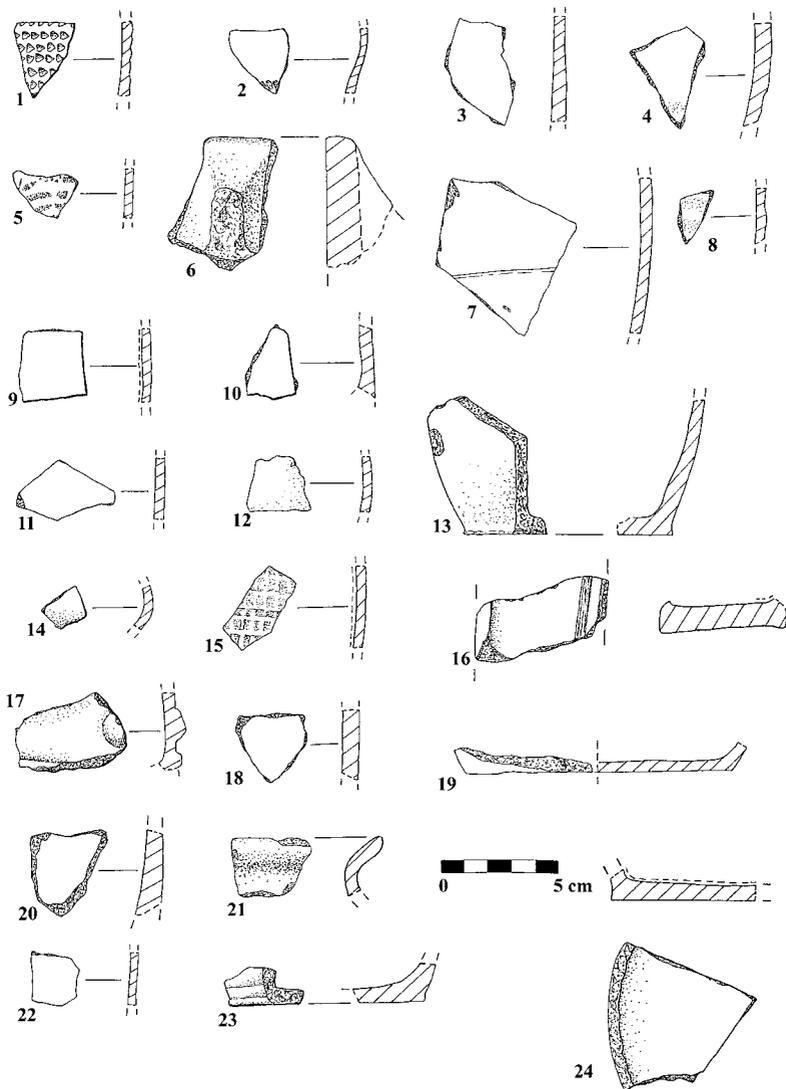
1. 1 × fragment obratle středně velkého savce
2. 2 × fragment žebra středně velkého savce – pravděpodobně člověka
3. 1 × ústěp z kompakty dlouhé kosti středně velkého savce, silně krodovaný
4. 1 × fragment synsacra středně velkého ptáka
5. 1 × fragment tibiotarsa středně velkého ptáka

Vrstva č. 3, sáček č. 56:

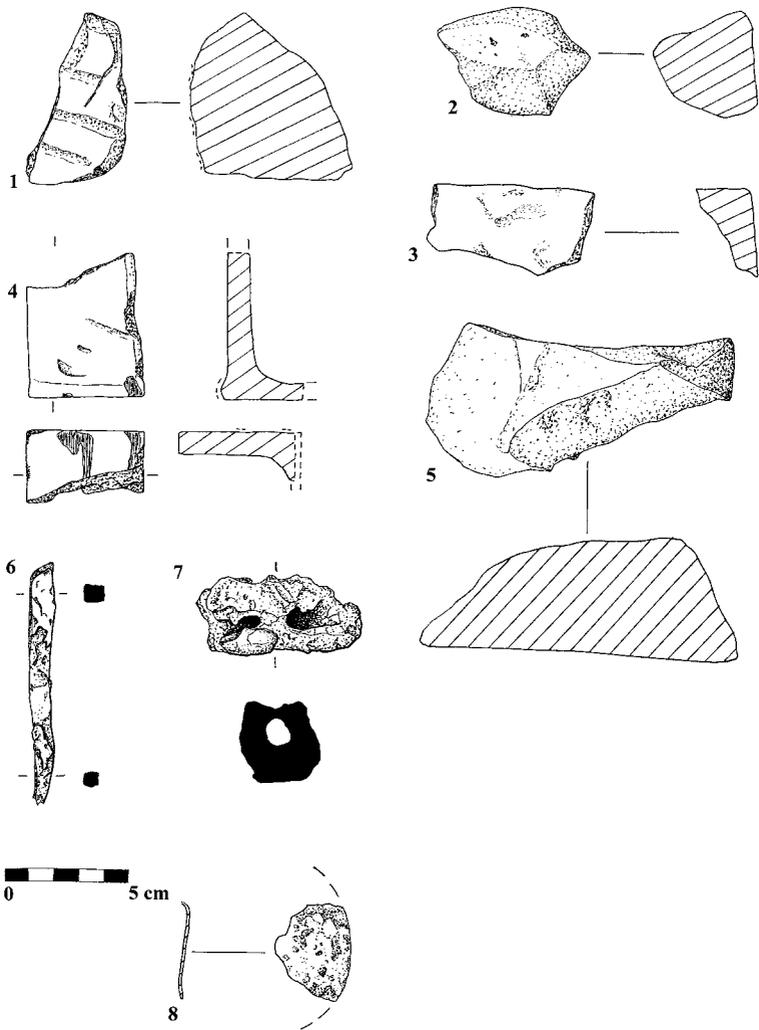
1. Úlomek horniny – trachybazalt. Rozm.: 129 mm × 52 mm (obr. 8:5).

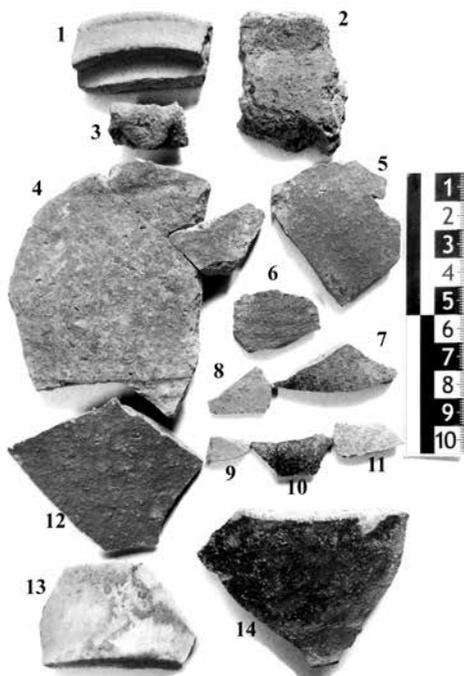
Obr. 6: Keramický materiál z objektu č. 3 (kresba T. Zavoral).

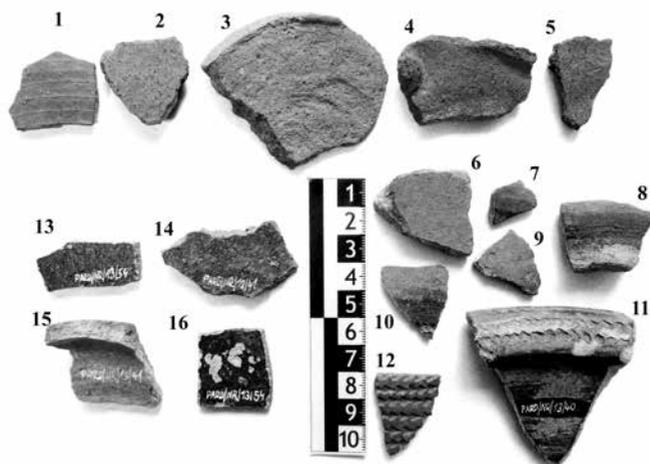
Obr. 7: Keramický materiál z objektu č. 3 (kresba T. Zavoral).

Obr. 8: Ostatní nálezy z objektu č. 3 (kresba T. Zavoral).

Obr. 9: Výběr keramických nálezů z objektu č. 3, vrstva č. 3 (foto T. Zavoral).

Obr. 10: Výběr keramických nálezů z objektu č. 3, vrstva č. 12 (foto T. Zavoral).

Vyhodnocení souboru nálezů

Nálezový fond ze zachycené části objektu není rozsáhlý, a nejen proto netvoří nijak pevnou oporu pro jeho dataci. Celkový počet keramických fragmentů vyzvednutých z objektu č. 3 po spleni je 40, z toho pouze 14 typických. Vyzvednuté nálezy byly v největší míře zastoupeny tradičně keramickými fragmenty (nádoby, kachle, stavební keramika), menším souborem osteologického materiálu,¹⁶⁾ malým zlomkem horniny a několika fragmenty silně korodovaných kovů. Důležitou součástí nálezů tvořilo několik vzorků sedimentu podrobených environmentální analýze. Vzhledem k fragmentárnosti a malému množství všech nálezů, se zde autor rozhodl publikovat kresebně veškerý nalezený materiál, výběrově pak byla provedena i fotodokumentace.

Obsah nálezů v jednotlivých stratigrafických depozitech/vrstvách nebyl nijak objemný. Mohutná zásypová vrstva č. 12 vydala z celkového počtu 34 kusů nálezů pouze 23 keramických fragmentů nádob, dále 6 kusů kostí, dva zlomky kovů, dva zlomky cihel a jeden zlomek kachle. Druhá, na nálezy o málo početnější vrstva č. 3, vydala celkem 37 kusů nálezů, z čehož je pouze 21 keramických fragmentů, dále 12 kostí, několik fragmentů dřeva, horniny, cihel a kovů. Ostatní vrstvy vydaly jen minimální množství nálezů. Vrstva č. 4 pouze tři kusy kostí, vrstva č. 7 jeden zlomek keramiky a vrstva č. 22 dva zlomky keramiky. Z výčtu je patrné, že nálezový fond pro tak mohutný objekt je velmi omezený. To se především týká relevantních datovatelných nálezů, tedy zlomků keramiky.

Co se keramických nálezů týče, lze je rozdělit do tří základních technologických skupin, které mají zároveň i chronologický význam. První (nejstarší) skupinu tvoří několik keramických fragmentů s hrubší keramikou hmotou s příměsí jemného písku a drobných kousků slídy. Povrch je zbarven do tmavých odstínů hnědé až světle okrové. Na povrchu jsou patrné menší ostrohranné kaménky (obr. 9:1–3; 10:1–5). Nádoby byly vypalovány v oxidačním prostředí a pravděpodobně jen dotáčeny na hrnčířském kruhu (na dnech se vyskytují pozůstatky podsýpky). Výzdobný motiv zachycujeme pouze na jednom fragmentu, a to rytou linku – šroubovici (obr. 10:1). Zásadní informací pro nalezení analogického keramického materiálu k této skupině je fakt, že v rámci tohoto a dalších dvou výzkumů realizovaných ve stejném roce byly odhaleny celkem čtyři objekty, které obsahovaly technologicky totožnou keramiku. Dle závěrů vyplývajících

16) Za provedení rozboru osteologického materiálu děkuji Mgr. et Mgr. Dušanu Thurzovi, Ph.D.

z vyhodnocení oněch objektů a jejich inventáře lze konstatovat, že výše zmíněné keramické fragmenty zařazené do první skupiny tvoří jistě intruzi pocházející z pravděpodobně starší sídlištní komponenty. Tato komponenta se nachází v bezprostřední blízkosti objektu č. 3, situace v ní obsažené jsou starší a nacházely se vždy na západ od něho.¹⁷⁾

Přistoupíme-li k porovnání zmíněných nálezů první skupiny v rámci širšího území Pardubic, zřejmě nejbližší komparační nálezy pocházejí ze souboru keramiky objevené v 50. letech v Pardubicích v místní části Studánka, resp. Slovany (současné k. ú. Studánka). Tento soubor, který byl publikován před 55 lety,¹⁸⁾ se doplnil a podstatně rozšířil o v nedávné době získaný keramický materiál a zároveň byl znovu publikován.¹⁹⁾ Popisované nálezy pocházejí z rovinatého místa vzdáleného cca 2,5 km jižním směrem od současného koryta řeky Labe a cca 1,7 km východně od řeky Chrudimky. Dle autorů se pravděpodobně jednalo o pozůstatky sídlištního areálu (doklady existence mazanického výmazu dřevěné konstrukce) datovaného dle keramiky do druhé poloviny 13. a počátku 14. století. V tomto souboru lze nalézt obdobný charakter keramiky a analogie lze hledat i ve výzdobných prvcích, např. ryté šroubovici.²⁰⁾ Velmi rozsáhlý keramický soubor, ve kterém lze také hledat materiálové analogie, odkryl záchranný archeologický výzkum na jižním kraji Pardubic v k. ú. Pardubičky.²¹⁾ Bě-

17) Obširnější popis nejstarších keramických nálezů bylo možné realizovat díky totožným nálezům vyzvednutým z objektů v bezprostřední blízkosti zde řešeného objektu. Keramické nálezy z okolních objektů tvoří mnohonásobně větší a koherentní soubor, v němž se vyskytují i celé nádoby s charakterem keramických nádob totožným se zde popisovanou skupinou, viz T. ZAVORAL, *Pardubice – náměstí Republiky, záchranný archeologický výzkum při rekonstrukci el. kabelu na ppč. 2664/5*; TÝŽ, *Pardubice – náměstí Republiky, záchranný archeologický výzkum při rekonstrukci plynovodu na ppč. 2664/5*.

18) Miroslav RICHTER – Zdeněk SMETÁNKA, *Zur Datierung und Problematik der Anfänge rotbemalten Keramik in Böhmen*, in: Epitymbion Roman Haken, Praha 1958, s. 86–91, tab. VIII, IX.

19) Jiří SIGL – Vít VOKOLEK, *Nové poznatky ke středověkému osídlení Pardubic, sídliště na Slovanech (k. ú. Studánka)*, Východočeský sborník historický 20, 2011, s. 3–20.

20) *Tamtéž*, s. 10–11, tab. 4:2, 4, 5, 10, 12, 13.

21) Tomáš ČURDA, *Archeologický výzkum v Pardubičkách*, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 20, 1994, s. 96–100; TÝŽ, *Zjištění sakrálního areálu v Pardubičkách*, Archaeologia historica 21, 1996, s. 87–91; TÝŽ, *Pardubičky – stručné shrnutí výsledků archeologického výzkumu z let 1993–2005*, Východočeský sborník historický 15, 2008, s. 47–66; TÝŽ, *Doplnění poznatků k archeologickému výzkumu v Pardubičkách*, Východočeský sborník historický 26, 2014 s. 3–34.

hem několika sezón se podařilo odhalit celou řadu archeologických situací. Mezi ně patří především lokalizace vesnického osídlení z přelomu 12. a 13. století společně s kamennou sakrální stavbou či stavbami složitějšího stavebního vývoje doplněného o příkop a kostrové pohřebiště.²²⁾ Ze zde vyzvednutého keramického materiálu řazeného v rámci celého souboru do mladšího období, tj. 14. století, který je v souboru z Pardubiček zastoupen díky pravděpodobné změně funkce areálu méně, lze zařadit podobnost především u hrncovitých nádob s vyššími vně vytaženými okraji. Nádoby se zpracováním keramické hmoty velmi podobají zde popisovaným fragmentům z první skupiny.²³⁾ Další situace s obdobným náleзовým inventářem můžeme získat z výzkumu na k. ú. Popkovic z r. 2011.²⁴⁾ Záchranný archeologický výzkum zde přinesl informace o doposud neznámém středověkém osídlení. Na základě rozboru keramického materiálu, jeho tvarového zastoupení, typu výzdoby a charakteru keramické hmoty lze popkovicke nálezy zařadit do širšího rozpětí konce 13. a průběhu 14. století. Z části obdobné je především tvarové spektrum a charakter keramických nádob.²⁵⁾ Zajímavé nálezy vydal i záchranný výzkum v cca 4,5 km vzdálených Ostřešanech. V r. 2011 byl při záchranném archeologickém výzkumu na p. p. č. 36/2 při stavbě rodinného domu dokumentován kruhový objekt o průměru 100 cm a hloubce cca 70 cm. Z jeho výplně bylo vyzvednuto větší množství keramiky. Některé nádoby byly kompletně zachované. Keramické nálezy vykazují velmi podobný charakter jako zde popisované nálezy řazené do první skupiny, tj. převážně vejčité hrnce s okrajem rozevřeným, uvnitř odsazeným, šedočerného odstínu s výzdobou v podobě vodorovných rýh, rytou šroubovicí či vývalkovou šroubovicí. V souboru je zastoupen i kompletně zachovalý džbánec s prožlabeným uchem zdobený červeně malovanou linkou. Mezi další nálezy patří několik zlomků mazanice, zvířecí kost a úštěp žlutohnědého silicitu. Objekt z Ostřešan byl na základě keramických nálezů V. Vokolkem datován do konce 13., eventuelně do počátku 14. století²⁶⁾ a tvořil pravděpodobně úkryt cennějších věcí v době

22) T. ČURDA, *Pardubičky – stručné shrnutí výsledků archeologického výzkumu z let 1993–2005*, s. 3–34.

23) Tomáš ČURDA, *Archeologický výzkum v Pardubičkách v letech 2001–2005*, Východočeský sborník historický 14, 2007, s. 3–68, tab. XXIV.

24) Kristýna ČEBOVÁ – Tomáš ZAVORAL, *Archeologické situace z přelomu 13. a 14. století v Popkovicích, (okr. Pardubice)*, Archeologie východních Čech 5, 2014, s. 58–86.

25) *Tamtéž*, tab. 9–11.

26) Dle posouzení souboru J. Musilem z Regionálního muzea v Chrudimi se zdá, že by datace souboru mohla být posunuta až k polovině 14. století.

neklidu.²⁷⁾ Jsou tu ale i další místa, která spadají do okruhu vzdáleného 4–5 km od současného jádra Pardubic a ze kterých pocházejí nálezy keramiky datované na sklonek 13. a do 14. století. Ať už to jsou nálezy bez bližších nálezových okolností či zlomky keramiky z povrchových sběrů či nedávné a zatím nezpracované výzkumy z loňského či předloňského roku. Analogický charakter keramiky lze hledat i v nedaleké cca 7 km vzdálené Chrudimi. Například výzkum odpadních jímek u čp. 39/I ve Filištínské ulici v Chrudimi²⁸⁾ vydal celou řadu analogických typů nádob.²⁹⁾ Další nálezy podobného keramického zboží lze také vysledovat v početném keramickém souboru z odpadní jímký domu čp. 38 ve Filištínské ulici v Chrudimi.³⁰⁾ Analyzovaný keramický soubor z jímký č. III. se svým charakterem hlásí do konce 13. a průběhu 14. století.³¹⁾ Další možné podobnosti nalézáme i ve výzkumu Velkého náměstí v Hradci Králové,³²⁾ i když tam se s keramikou datovanou do 13. a počátku 14. století setkáváme v mírně odlišných tvarech, resp. odlišném provedení. S určitým kritickým přístupem lze hledat analogické nálezy i ve Vysokém Mýtě.³³⁾ Z výše zmíněných analogických nálezů a charakteru keramiky (světlé – hnědošedé až okrové, oxidačně pálené fragmenty s hrubší keramickou hmotou s příměsí jemného písku a drobných kousků slídy) lze tedy první skupinu řadit rámcově na přelom 13. a 14. století a do první poloviny 14. století.

Druhou skupinu tvoří fragmenty tenkostěnné keramiky z jemně plavené hlíny, vypalované v redukčním prostředí a tvářené již dokonalejší hrnčářskou technikou. Nalezené keramické fragmenty lze zařadit k typům tzv. šedého kolkovaného zboží přimykajícího se ke středověké tradici a obecně

27) Vít VOKOLEK – Petra ŽALOUDKOVÁ, *Ostřešany RD na ppč. 36/2*, nepublikovaná zpráva o archeologické akci uložena na AO VČM v Pardubicích, č. j. 128/2011, r. 2012.

28) Petra SEHNOUTKOVÁ, *Chrudim, Filištínská ulice č. p. 39/I, odpadní jímký XIXA, XLXB a XX (příspěvek k poznání hmotné kultury)*, nepublikovaná diplomová práce uložena na FF MU v Brně, Brno 2011.

29) *Tamtéž*, s. 54–55, 137, obr. 22/4, 24/1, 2 ad.

30) Olga HARTMANOVÁ, *Středověká odpadní jímký z domu čp. 38 ve Filištínské ulici v Chrudimi a její přínos pro poznání historie domu a parcely*, nepublikovaná diplomová práce, Filosofická fakulta Slezské univerzity v Opavě, Opava 2000, s. 64.

31) *Tamtéž*, s. 55

32) Miroslav RICHTER – Vít VOKOLEK, *Hradec Králové, Slovanské hradíště a počátky středověkého města*, Hradec Králové 1995, tab. 115, 116.

33) Ladislav ŠMEJDA, *Ke hmotné kultuře Vysokého Mýta ve středověku*, In: *Mediaevalia archaeologica 1*, Praha–Brno 1999, s. 173–174, obr. 5.

řazeného do 15. století.³⁴⁾ Keramika má tmavě šedý až šedočerný kovově lesklý povrch. Na několika fragmentech byla zachycena výzdoba za pomoci rádélka či výzdoba technikou kolkování (obr. 10:6, 7, 9–11). Střep je uvnitř vypálen do bělavých tónů šedi bez makroskopicky zachytitelných hrubších částic. K této skupině patří i fragment výdutě s povrchem opatřeným kolkovanou výzdobou (malé hlubší trojúhelníčky), který je však zbarven díky výpalu v oxidačním prostředí do tmavě oranžových odstínů (obr. 7:1; 10:12). Zajímavý je i fragment okraje mísy s výzdobou v podobě tří řad malých vtlačených kosočtverců umístěných na vnitřní straně okraje nádoby (obr. 6:10; 10:11). S tímto typem nádob (šedé redukční kolkované zboží) se obecně setkáváme v průběhu 15. století. Analogicky nejbližší nálezy k této skupině spatřujeme právě v souboru keramického materiálu z výzkumu bývalé zvonice v Pardubicích (dnešní Křesťanské kulturní středisko Bartholomeum) na p. p. č. 59/2.³⁵⁾ Celá řada keramických fragmentů nese obdobné znaky především v podobě rádélkové či kolkované výzdoby a druhu keramické hmoty společně s technologií výpalu.

Třetí skupinu tvoří keramika z jemně plavené hlíny vypálená do světlých odstínů šedé až bílé, na jejímž povrchu jsou patrné známky po tváření na rychle rotujícím hrnčířském kruhu. Tato skupina na sobě nese již povrchovou úpravu v podobě transparentních glazur. Zachycené barvy glazur se pohybují v odstínech světle žlutých, žlutozelených až zelených a umístěny jsou na vnitřní straně nádob (obr. 10:13–16). Kvůli zlomkovitosti keramických nálezů nelze ani u tohoto typu přesněji určit, o jaké druhy nádob se jedná. Dle jejich charakteru se ale můžeme domnívat, že se jedná o již plně rozvinuté novověké keramické zboží. Hlavním znakem je především úprava většiny keramického zboží glazováním, které se hojněji vyskytuje již ve 2. polovině 16. století.³⁶⁾ Ovšem největší rozkvět glazovaného zboží je kladen až do 17. století.³⁷⁾

34) Vladimír NEKUDA – Květa REICHERTOVÁ, *Středověká keramika v Čechách a na Moravě*, Brno 1968, s. 193, obr. 1–6, s. 204, 212 obr. 83/3; Ondřej WOLF, *K poznání hrnčířské produkce 13.–16. století v Chrudimi (archeologický výzkum ve Filištínské ulici čp. 37/I – 42/I)*, nepublikovaná diplomová práce uložena na FF MU v Brně, Brno 2002, s. 131; Kristýna MATĚJKOVÁ, *Keramický sortiment turnovských domácností. Možnosti zpracování keramických souborů z městských souvrství*, *Archaeologia Historica* 39, 2014, s. 101–102.

35) Podrobněji viz příspěvek Tomáše Čurdy v tomto čísle VČSH.

36) O. WOLF, *K poznání hrnčířské produkce 13.–16. století v Chrudimi*, s. 138.

37) Jiří PAJER, *Počátky novověké keramiky ve Strážnici*, Strážnice 1983, s. 38–45; Petr MALÍK – Marek PEŠKA, *Soubor časně novověké keramiky*

Nálezy určené jako zlomky keramických kachlů (obr. 7:16; 8:4) jsou natolik fragmentární, že nebylo možné jejich relevantní zařazení či datování. Zlomky jsou rezné, cihlové barvy a na jednom se vyskytl pozůstatek glazury (obr. 8:4).

Kovové nálezy zastupuje jeden zlomek blíže neurčeného měděného plíšku (obr. 8:8) a jeden silně zkorodovaný hřeb s odpadlou hlavou, pravděpodobně „typ Vc“³⁸⁾ a jeden blíže neurčený železný dutý předmět – trubička (?) (obr. 8:6).

Zlomek horniny byl stanoven jako fragment trachybazaltu – znělce (obr. 8:5) a díky svým makroskopickým vlastnostem byl jeho zdroj určen do místa nedalekého vulkanického suku Kunětické hory.³⁹⁾

Vyhodnocení odebraných vzorků sedimentů

– archeobotanická analýza

Makrozbytkové rostlinné a uhlíkové analýzy z objektu č. 3 taktéž napomohly při interpretaci celé situace.⁴⁰⁾ Celkem byly vyhodnoceny čtyři vzorky o objemu sedimentu zhruba 40 litrů. Analyzovány byly jak užitkové druhy přímo vázané na člověka, tak druhy plané (synantropní), které ve výplni objektu převažovaly. Vyskytovaly se zejména druhy iniciálních stádií vegetace na minerálních substrátech. Tyto druhy porůstaly stěny objektu obnažené při jeho stavbě a pravidelně nově obnažované erozí či případným čištěním, např.: písečnice douškolistá (*Arenaria serpyllifolia*), chruplavník rolní (*Polycnemum arvense*), šťovík menší (*Rumex acetosella*) a chmerek roční (*Scleranthus annuus*). Zachycený druh rdesno ptačí (*Polygonum arenastrum*) indikuje sešlapávané plochy se ztuhlým substrátem, typické pro komunikace a veřejné plochy sídlišť. Nejpočetnější skupinou zjištěných druhů rostlin, zaznamenanou ve výplni příkopu, byly druhy rumišť. Nápadně početná je skupina druhů kypřených a zraňovaných půd, jako např.: tetlucha kozí (*Aethusa cynapium*), laskavec úzkolistý (*Ama-*

z Moravského Krumlova, in: Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity E 39, Brno 1994, s. 93–111; Jan FROLÍK – Jiří SIGL, *Soubor pozdně středověké keramiky z Chrudimi – Husovy ulice*, in: *Studies in postmediaeval archeology*, Praha 1990, s. 269–283.

38) Určeno dle Rudolf KRAJÍČ, *Sezimovo Ústí, archeologie středověkého poddanského města 3., Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa, díl I.*, Praha – Sezimovo Ústí – Tábor 2003, s. 65–67, obr. 71.

39) Za určení autor děkuje Ing. Jiřímu Šurovi (geolog VČM v Pardubicích).

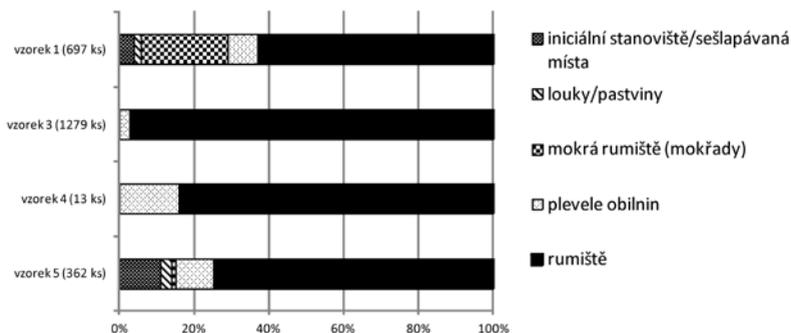
40) Petr KOČÁR – Romana KOČAROVÁ, *Pardubice nám. Republiky ppč. 2664/4 plynovod – archeobotanická analýza*, nepublikovaná nálezoř zpráva uložena na AO VČM pod č. j. 388/13, r. 2014.

ranthus cf. graecizans), lebeda (*Atriplex sp.*), pryšec kolovratec (*Euphorbia helioscopia*), zemědělm lékařský (*Fumaria officinalis*), blín černý (*Hyoscyamus niger*), merlík bílý (*Chenopodium album*), merlík zvrhlý (*Chenopodium hybridum*), merlík mnohosemenný (*Chenopodium polyspermum*), hluchavka objímavá (*Lamium amplexicaule*), rdesno blešník (*Persicaria lapathifolia*) ad. Zaznamenány byly také druhy vázané na smetiště indikující hromadění organického odpadu, např. bolehlav plamatý (*Conium maculatum*), sléz lesní (*Malva sylvestris*), bez chebdi (*Sambucus ebulus*), řepaň durkoman (*Xanthium strumarium*) a bodlák níci (*Carduus nutans*). Druhem indikujícím intenzivní přísun živin je kopřiva žahavka (*Urtica urens*), druh většinou dokládá přítomnost hnoje hospodářských zvířat. Keřové formace v rumišťích indikuje nálezu semen bezu černého (*Sambucus nigra*). Doklady mokřadní vegetace byly překvapivě chudé a reprezentují je zejména druhy mokřých rumišť (společenstva rostlin rostoucí blízko stružek odpadních vod, močůvkových stružek apod.). Zvláště hojně se vyskytovaly makrozbytky rdesna pepříku (*Persicaria hydropiper*). Ostatní druhy byly zaznamenány jen jako nevýrazná příměs – mochna poléhavá (*Potentilla supina*), žabník jitrocelovitý (*Alisma plantago-aquatica*), ostřice chlupatá (*Carex hirta*) a karbinec evropský (*Lycopus europaeus*).

Největší podíl makrozbytků mokřých rumišť má vzorek 1 z vrstvy č. 3, v němž dominuje rdesno pepřík typické pro porosty v okolí eutrofních až hypertrofních vod (např. močůvkových stružek či otevřených odpadních stok). Ve vzorku 5 také z vrstvy č. 3 pozorujeme vyšší podíl druhů vázaných na minerální písčité či štěrkovité čerstvě obnažené substráty (tedy druhy indikující např. čerstvě vykopaný či vyčištěný zahloubený objekt). Do výplně příkopu byly příležitostně ukládány tekuté i tuhé organické odpady, to indikují např. z lokální vegetace druhy smetišť, mokřých rumišť, ale i makrozbytky alochtonních (v příkopu nerostoucích) užitkových druhů a na ně vázaných plevelů (viz graf 1).

Studovaný objekt si lze představit na základě provedených analýz jako umělý (lidmi vybudovaný) s periodicky se hromadící dešťovou vodou při dně. Z úvah o tomto objektu lze vyloučit přirozenou vodní nádrž či vodoteč, např. mrtvé rameno Labe či Chrudimky, ale i umělou nádrž s vyšší hladinou vody, jelikož vzorky doložily jen velmi nízké zastoupení mokřadních druhů rostlin. Objekt byl pravděpodobně pravidelně udržován, jak dokládá převaha druhů rostlin z iniciálních stádií sukcese vegetace na minerálních substrátech. Ukládání odpadu do výplně objektu bylo prokázáno, nicméně nebylo příliš intenzivní. Jeden ze vzorků dokládá přítomnost silně znečištěné odpadní vody (sporadicky se vyskytují druhy organických substrátů

smetišť, ojedinělé makrozbytky užitkových druhů a plevelů původem z ukládaného odpadu). V okolí objektu lze předpokládat plochy s intenzivně narušovanými substráty (rumišť, staveniště atd.) a plochy se ztuhnutými substráty (komunikace, veřejné plochy atd.).

Graf 1: Objekt č. 3 a jeho výsledky archeobotanické makrozbytkové analýzy. Graf znázorňuje podíl makrozbytků jednotlivých ekologických skupin rostlin ve studovaných vzorcích: vzorek 1, 3 a 5 odebrán z vrstvy č. 3, vzorek č. 4 z vrstvy č. 12 (podle: P. KOČÁR. – R. KOČÁROVÁ, *Pardubice nám. Republiky ppč. 2664/4 plynovod – archeobotanická analýza*).

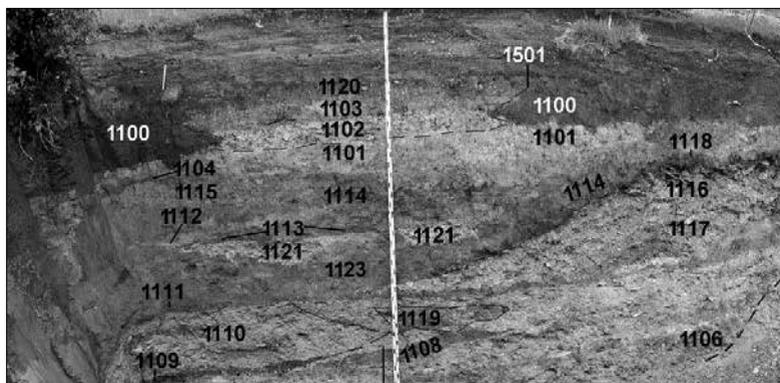
Osteologický rozbor

Naprostá většina zachovaných kostí se nedá vzhledem na fragmentárnost specifikovat. Je možné zařadit je jen do velikostních kategorií. Jen část osteologického materiálu lze přiřadit do druhu. V nalezeném souboru dominují domestikované formy. Dva fragmenty dlouhé kosti jsou pravděpodobně lidské, představují však nejspíše starší intruzi a přímo tak nesouvisejí s objektem č. 3. Mezi starší intruze nepochybně patří i částečně fosilizovaný úštěp z kompakty dlouhé kosti velkého savce. Identifikovány byly následné taxony: Člověk rozumný (*Homo sapiens*), tur domácí (*Bos taurus*), ovce domácí (*Ovis aries*) nebo koza domácí (*Capra hircus*), prase domácí (*Sus scrofa*). Do kategorie středně velký pták patří s největší pravděpodobností 3 taxony, které nebyly rozlišovány, a to kur domácí (*Gallus gallus*), kachna domácí (*Anas platyrhynchos*) a husa domácí (*Anser anser*). Analyzovaný soubor je díky typickému fragmentárnímu charakteru antropogenního původu. Soubor je možné charakterizovat jako kuchyňský a řeznický odpad. V naprosté většině se jedná o úštěpy a fragmenty jednotlivých kostí, zlomky čelistí a izolované zuby. Osteologický materiál je dobře zachovaný, kosti jsou zbarveny ve spektru od krémové přes žlutošedivou až po světle hnědou.

Lomové plochy fragmentů jsou různě opotřebované, většina je ostrohranná s dobře patrnými řeznickými zásahy, jen výjimečně vykazují stopy koroze a omletí. Z toho vyplývá, že se jedná o soubor částečně heterogenní. Způsob řeznického a kuchyňského porcování masa a kostí však vykazují stejné rysy. Časté je sekání a tříštění kostí, početné jsou záseky a řezy. Dá se předpokládat, že kosti prošly varem. Spálené nebo opálené kosti se nevyskytly.

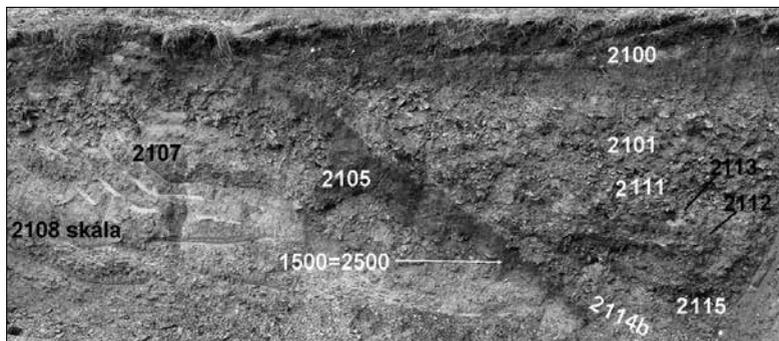
Závěrečné zhodnocení

Zkoumaný objekt č. 3, i přes svou torzovitost, nese zásadní charakteristiky, které lze spojovat s objekty interpretovanými jako příkopy. Jsou to především charakteristická stratigrafie vrstev, tvar, způsob zanášení a u městských fortifikací i jejich umístění v terénu. Zkoumaných objektů tohoto typu bylo v rámci dosavadních výzkumů po celé České republice velké množství a není zde prostor pro jejich jednotlivé popisy. Dovolím si pro asi nejbližší analogický příklad zmínit mohutný příkop, resp. příkopy opevňující ve středověku a raném novověku město Chrudim.⁴¹⁾ Jejich zkoumané relikty (v tomto případě relikty zachycené v severozápadní části městského opevnění) a typická stratigrafie na řezech se silně podobají zde řešenému objektu (obr. 11, 12).

Obr. 11: Chrudim, okr. Chrudim, severní profil městského příkopu v SZ části města v klášterních zahradách (převzato z: Musil 2012).

41) Jan MUSIL, *A contribution to understanding of the northeast part of the Down fortification in Chrudim on the basis of written, iconographic, cartographic and material sources*, *Studies in post-medieval archaeology* 4, 2012, s. 378–380.

Obr. 12: Chrudim, okr. Chrudim, jižní profil městského příkopu v SZ části města v klášterních zahradách (převzato z: Musil 2012).

O středověké fortifikaci města Pardubic toho bohužel mnoho nevíme. Existují určité hypotézy o pozůstatcích středověkého opevnění, které bylo vtěleno do pozdějšího opevnění budovaného na přelomu 15. a 16. století pány z Pernštejna. Jedná se především o objekt západní Pražské brány, dnešní Zelené brány. Soudí se, že ještě před výstavbou této věže stál na jejím místě objekt stejného charakteru.⁴²⁾ Autoři publikace předpokládají, že tato věž musela být napojena na pás opevnění obepínající město. Ovšem věc je zatím velmi sporná a např. stavebně historický průzkum, realizovaný v objektu Zelené brány, nezaznamenal žádné stavební prvky či situace, které by bylo možné spojit se starším opevněním města.⁴³⁾ Určitým nasměrováním by mohlo být mapování míst či staveb, které využívaly jako zdíciho kamene olivinického čediče dobývaného z povrchové žíly na Hůrkách. Použití tohoto kamene je doloženo ve spodních partiích věže Zelené brány, přiléhající hradební zdi a ve zdivu presbytáře kostela zvěstování Panny Marie.⁴⁴⁾ Za Viléma z Pernštejna bylo město nově obehnané valy s nárožními rondely, tato činnost je datována k přelomu 15. a 16. století. Vstup do města byl na jihozápadě strážěn Pražskou bránou a na severovýchodě Bílou bránou. Tyto brány byly zbudovány po rozsáhlém

42) Pavel THEIN – Jiří PALEČEK, *Staré Město, Město v ohradě*, AB – Zet Pardubicka, sešit 33, 2004, s. 5.

43) František VÁCLAVÍK – Eliška NOVÁ, *SHP Zelené brány a předbrání v Pardubicích*, Pardubice 2007, s. 100.

44) Martin JEŽEK, *O poloze vsi „Pordobic“*, Východočeský sborník historický 5, 1996, s. 18–19.

požáru v roce 1507.⁴⁵⁾ Opevnění města i zámku tvořilo jeden celek s tím, že zámek byl zpřístupněn pouze z města.⁴⁶⁾ Velkou výhodou byla pro město vodní ochrana. Roku 1501 byl vybudován kanál Halda, tzv. městská řeka (též Strouha), kterým protékala řeka Chrudimka. Kanál vedl k Bílé bráně, kde odbočoval náhon hradního příkopu, dále procházel severně od středu města ke kostelu sv. Bartoloměje a z tohoto místa se napojoval na městský příkop obepínající hradby.⁴⁷⁾ O podobě opevnění Pardubic nás velmi dobře informuje veduta Pardubic od Jana Willenberga z roku 1602, kde je patrné, že Zelená brána a předbrání byly zapojeny do systému valového opevnění.⁴⁸⁾ Otázkou tedy stále zůstává podoba městské aglomerace a jejího případného opevnění v dobách před příchodem Pernštejnů či v dobách vzniku města. Dle historických pramenů lze o Pardubicích jako o městě hovořit až po r. 1332, resp. 1340.⁴⁹⁾ Z logické podstaty věci se jako nejpravděpodobnější jeví úvahy o opevněném městě menšího rozsahu, které mohlo být obklopeno alespoň minimálním opevněním. I z historických pramenů již víme, že nelze jednoznačně tvrdit, že Pardubice nemohly být „ohrazeny“, tedy existuje možnost, že i v dobách předhusitských mohlo být město opatřeno (i kamenným) opevněním.⁵⁰⁾ Opevnění měst se od 13. století nejčastěji skládalo z kombinace hlavní hradební zdi s věžemi a bránami, parkánem, příkopem a valem.⁵¹⁾ V dobách husitských je tento systém u významnějších aglomerací zdokonalován a doplňován o kombinace věží, bran, barbakánů, parkánů a příkopů. Takovýto vývoj lze sledovat na dobře zdokumentova-

45) *Tamtéž*, s. 4; Božena NOVÁKOVÁ a kol., *Zeměpisný lexikon ČR. Obce a sídla – Stav k polovině 80. let*, N–Ž, Praha 1991, s. 695.

46) Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, díl VIII, V–Ž, Praha 2011, s. 56.

47) *Tamtéž*.

48) *Tamtéž*.

49) Problematika místa vzniku, podoby a významu Pardubic je stále předmětem odborné diskuze a tento příspěvek nechce být polemikou na dané téma, a proto se autor tomuto zevrubně nevěnuje. Pro bližší informace viz např.: Tomáš ČURDA, *Pardubičky – stručné shrnutí výsledků archeologického výzkumu z let 1993–2005*, s. 47–66; TÝŽ, *Doplnění poznatků k archeologickému výzkumu v Pardubičkách*, s. 3–34; M. JEZEK, *O poloze vsi „Pordobic“*, s. 15–28; František ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám Pardubic*, *Východočeský sborník historický* 5, 1996, s. 29–56.

50) František ŠEBEK a kol., *Dějiny Pardubic*, I. díl, Pardubice 1990, s. 53, pozn. 48.

51) Vladislav RAZÍM, *Nový typ městského opevnění v Čechách*, *Památky a příroda* 12, 1987, s. 457; TÝŽ, *Kolín, Čáslav, Nymburk – městská opevnění posledních Přemyslovců v Čechách*, *Umění XXXVI*, 1988, s. 309–339.

ných městech a jejich fortifikačních systémech, jako např. u Berouna, Kolína, Čáslavi, Jičína, Chrudimi, Poličky a celé řady dalších.⁵²⁾ Jistě i menší města a městečka měla svá opevnění,⁵³⁾ ovšem úroveň jejich výzkumu je nízká a je do značné míry ovlivněna např. i chybějící odbornou institucí dislokovanou přímo do daného města a schopnou operativně působit především v rámci záchranných archeologických výzkumů.⁵⁴⁾ Vzhledem k právnímu postavení Pardubic a jejich hospodářskému významu v první polovině 14. století musíme však o Pardubicích hovořit spíše jako o menší aglomeraci, tj. „městečku“⁵⁵⁾ a úměrně k tomu bychom měli přistupovat i k úvahám o jeho opevnění. Nesmíme však opomíjet význam a rozsah staršího, písemnými prameny doloženého osídlení ve zhruba 2 km vzdálených Pardubičkách, prvně zmiňovaných již k r. 1295.⁵⁶⁾ Ovšem vzhledem ke strategickému postavení města na spojnici Chrudim – Hradec Králové předpokládáme alespoň určitý, řekněme lokální význam Pardubic jako poddanské aglomerace, v níž se kumuloval obchod a řemeslo. Opomenout nelze ani strategickou polohu na toku řeky Labe a především vztah ke staršímu opevněnému sídlu, situovaného do míst současného Pardubického zámku, které je zatím, ne zcela jednoznačně časově zařazeno.⁵⁷⁾ Výše zmíněné skutečnosti mohou oprávněně podporovat myšlenku o přinejmenším základním opevnění jádra aglomerace, vznikajícím nejspíše v průběhu první poloviny 14. století a postupně se vyvíjejícím do sofistikovanějšího opevnění, které bylo dovedeno k dokonalosti stavební činností Pernštejnů na konci 15. a počátku 16. století.

Vzhledem k reliéfu terénu a k nemožnosti využití např. vyvýšeného místa jako obraného bodu by pak v úvahu připadala základní kombinace příkopu s valem opatřeným dřevěnou palisádou či kamennou zdí. Základním prvkem objektu č. 3, zde už si dovoluji mluvit o příkopu, bylo jeho vnější zesvažení (kontreskarpa), jehož maximální hloubku zachytil výzkum na niveletě –3,8 m od současného povrchu. Celková šířka příkopu byla změ-

52) Jana KREJSOVÁ, *K obléhání českých a moravských měst ve středověku*, Forum Urbes Medii Aevi V, Brno 2006, s. 312.

53) Jan MUSIL, *Městské opevnění v Chrudimi srovnávací analýza výpovědi písemných, ikonografických a archeologických pramenů*, Filozofická fakulta Univerzity Pardubice, nepublikovaná rigorózní práce, Pardubice 2012, s. 33.

54) *Tamtéž*.

55) F. ŠEBEK a kol., *Dějiny Pardubic*, s. 54.

56) T. ČURDA, *Doplnění poznatků k archeologickému výzkumu v Pardubičkách*, s. 3–4.

57) K problematice více např.: M. JEŽEK, *O poloze vsi „Pordobic“*, s. 20, 23; F. ŠEBEK, *Poznámky k nejstarším dějinám Pardubic*, s. 50–52.

řena na necelých 12 m. Toto opevnění se mohlo během 15. století přetvářet, zdokonalovat a rozšiřovat, případně vytvořit určité opevňovací provizorium před výstavbou perňštejnského opevnění. Bohužel ani z období husitských válek nemáme žádnou informaci o podobě fortifikace Pardubic.⁵⁸⁾ Vývoj v širším regionu (u královských měst), ve smyslu využívání různých provizorních typů opevnění, je již archeologicky zdokumentován (např. Polička, Trutnov a Hradec Králové).⁵⁹⁾ Zároveň je zdokumentováno i využívání dřevozemních prvků v pozdně středověkých opevňovacích systémech, tj. i příkopů (např. Čáslav, Polička, Trutnov).⁶⁰⁾ S těmito informacemi však silně kontrastuje jen velmi malá informovanost o obecném způsobu opevňování královských měst v pozdním středověku, natož pak podoba opevnění měst poddanských.⁶¹⁾ Pokud se zamyslíme nad umístěním zde popisovaného objektu v rámci historického jádra města, nelze přehlédnout skutečnost, že se nachází na linii mladšího, perňštejnského opevnění. Důležité je také zjištění o jeho pravděpodobném terénním průběhu. Takové zjištění vychází především z příspěvku T. Čurdy, prezentovaném na kolokviu „*Archeologické a stovebněhistorické poznání města Pardubic*“ v r. 2014 a publikovaném v tomto čísle Východočeského sborníku historického. Z příspěvku je jasné patrné, že jím popisovaný objekt, resp. stratigrafický sled depozitů v rámci zjišťovací sondy v západní části budovy bývalé zvonice, není ničím jiným, než severním pokračováním zde popisovaného objektu. Důkaz o tom přináší především obdobný úklon a povaha vrstev, např. výrazná kompaktní jílovitá vrstva s obsahem organického materiálu a mohutné kypré zavážkovité, rychle ukládané vrstvy, charakter jejich výplně, vzájemně navazující poloha a v neposlední řadě obdobný nálezový inventář. Během výzkumu v bývalé zvonici byly dokonce nalezeny tři lidské skelety ležící v mohutné zásypové vrstvě, u nichž nebyla prokázána hrobová jáma, avšak je zcela pravděpodobné, že existovala. Další zajímavostí je objevení základového vkopu a zdi svou polohou odpovídající průběhu městského opevnění, tedy vnitřní městské hradbě. Příspěvek nás tedy informuje o tom, že příkop je stratigraficky předcházející, tudíž starší než perňštejnské kamenné opevnění (vnitřní městská hradba) budované v počátku 16. stol. Za jednu z dalších indicií o možném průběhu pásu středověkého opevnění, lze v určitém smyslu považovat například i směr ulice Bartolomějské a na ni navazující

58) F. ŠEBEK a kol., *Dějiny Pardubic*, s. 54.

59) J. MUSIL, *Městské opevnění v Chrudimi*, s. 46.

60) *Tamtéž*.

61) *Tamtéž*.

ulice Kostelní, které jako jediné neodpovídají polygonálnímu charakteru současného historického jádra města (viz obr. 2). Tyto ulice se až nápadně obtáčejí podél mírného návrší a především jsou ve vzájemné (rovnoběžné) pozici se zde popisovaným objektem příkopu.⁶²⁾ Ovšem jasno nám do tohoto problému může vnést jediné řádně dokumentovaný archeologický výzkum. Mezi další podstatné informace podporující interpretaci objektu jako městského příkopu patří závěry vyplývající z environmentální analýzy, především důkazy o jeho pravidelném udržování – čištění, plynoucí z analyzovaných vzorků vrstvy č. 3. K této skutečnosti existuje mnoho písemných i ikonografických pramenů, které dokládají, že dle městských nařízení se příkopy pravidelně čistily a udržovaly ve funkčním stavu.⁶³⁾ Tyto informace lze považovat již jako relevantní podklady k interpretaci zde řešené archeologické situace jako pozůstatku kdysi možná mohutného fortifikačního systému. Zároveň je nutné si uvědomit, že momentální stav výzkumu a poznání počátků opevnění Pardubic je velmi útržkovitý a nelze zde proto podávat ucelenější závěry. Spíše se jedná o jakousi motivační indicii k něčemu, o čem se dosud uvažovalo pouze jen teoreticky bez jakýchkoliv archeologických důkazů.

Pokud se chceme bavit o dataci, je vzhledem k charakteru objektu a především k povaze nálezového inventáře jen velmi obtížné stanovit a jasně datovat vznik, dobu užívání a zánik objektu. S tímto problémem se u objektů interpretovaných jako příkopy setkáváme velmi často. S ohledem na nálezový inventář lze říci, že vznik a doba užívání příkopu může být zasazena snad do průběhu 15. století a zánik mohl proběhnout někdy v druhé polovině 15. století, případně na počátku století 16. byl spojen se stavbou nového opevnění či rozšířením stávajícího. I když se v nálezech vyskytují keramické fragmenty hlásící se do 14. století, pravděpodobně nelze vzhledem k přítomnosti mladších keramických fragmentů ve stejné vrstvě uvažovat o posunu datace až k 14. století (obr. 9).⁶⁴⁾ Nejstarší keramika se mohla do příkopu dostat spíše z okolních objektů a kulturních vrstev

62) Další vyvstalou otázkou k řešení je nepochybně nalezení dalšího místa, kudy příkop prochází. Z morfologie terénu a výše popisovaného tvaru ulic se minimálně ve směru Z–V nabízí trasa bývalé městské řeky, tj. směr v pomyslném propojení ulic Bartolomějské – Kostelní – Sv. Anežky České.

63) J. KREJSOVÁ, *K obléhání českých a moravských měst ve středověku*, s. 313.

64) Z rozboru keramiky z nejspodnější vrstvy (č. 3) lze vyčíst, že keramika datovaná do 14. století se vyskytuje ve vrstvě společně s mladší keramikou rámcově datovanou do 15. století.

druhotně, při jeho hloubení a zanikání. Objekty datované do 14. století jsou v bezprostředním okolí příkopu výzkumem již doloženy⁶⁵) a v úvahu tedy přichází otázka podoby (nej)starší sídelní aktivity na tomto místě. Obdobně bychom měli uvažovat i o výskytu malého množství glazované keramiky (obr. 10:16) datované do 17. století, která se do mohutné zásypové vrstvy č. 12 dostala s největší pravděpodobností druhotně, díky množství různorodých zásahů z povrchu.

Přihlédneme-li k nepochybným skutečnostem, především k celkovému složení stratigrafie, umístění v rámci městské aglomerace a rozsahu objektu, dostane se nám jasnější představa především o funkci objektu. Vše zmíněné je silně podpořeno výsledky environmentální analýzy a dále výsledky, resp. rešerší výsledků archeologických zjištění z bezprostředního okolí, provedenou T. Čurdou a zde publikovanou.

Objekty datované do 14. století dokumentované výše zmiňovanými výzkumy se nacházely na západní straně od objektu příkopu a nebyl zachycen ani náznak vzájemné superpozice.⁶⁶⁾ Na tyto situace lze v kontextu dnešní podoby města a umístění zde popisovaného objektu příkopu nahlížet jako na vnější či nějakým způsobem vyčleněné objekty mimo jádro aglomerace, resp. mimo jeho (následný) opevňovací systém. Autor si je také vědom vyvstálé otázky interpretace zmíněné nejstarší sídlištní komponenty, jejího významu v problematice vývoje osídlení v místě dnešních Pardubic a nutnosti jejího publikování v co nejbližší době. Tento příspěvek měl však primární cíl, co nejpřesněji popsat a zdůvodnit zde vyřčené závěry o nálezů části zcela neznámé fortifikace Pardubic.

65) Nálezové zprávy ke zmiňovaným výzkumům viz T. ZAVORAL, *Pardubice – náměstí Republiky, záchranný archeologický výzkum při rekonstrukci el. kabelu na ppč. 2664/5*; TÝŽ, *Pardubice – náměstí Republiky, záchranný archeologický výzkum při rekonstrukci plynovodu na ppč. 2664/5*.

66) Vzájemné porušení či lokalizování dalších stratigrafických vztahů však nelze vyloučit, jelikož dosavadní výzkumy byly prostorově velmi omezeny a pohybovaly se v silně poničených terénech.

FINDING OF THE LATE MIDDLE AGE FORTIFICATION IN PARDUBICE

Several constructions were carried out between September and December 2013 in the cadastral area of Pardubice, Republiky square. The line-type ditches were excavated for the gas and water mains reconstruction and low voltage cable relay. All the excavations were supervised by the Department of Archaeology of the East Bohemia Museum of Pardubice. Due to detection of archaeological situations and findings in all the above mentioned excavations, rescue survey has always been carried out at the given “positive” sections. The article deals with a unique situation whose character significantly contributes to the discussion about archaeology knowledge of the Pardubice urban development. A number of further documented situations have recently been processed and will be soon published.

Considering the location of the described object within historical city centre, we cannot omit the fact that it is located on the line of an earlier Pernštejn fortification. It is also important to note its possible terrain-related course. Such finding is based mainly on T. Čurda’s contribution presented at the colloquium “Archaeology and urban history knowledge of the city of Pardubice” in 2014 published in this volume of the East Bohemia Historical Journal. It is obvious that the described object, i.e. the stratigraphic sequence of the deposits within sampling in the west part of the belfry is nothing but a north-directed continuation of the described object. Another indication of possible course of the middle-age fortification can be the parallel direction of Bartolomějská street and the linking Kostelní street which are the only ones not to correspond with the polygonal character of the recent city centre. The streets visibly turn around a slight elevation being in certain mutual (parallel) position with the above described ditch. However, only a thoroughly documented archaeological survey may clarify the problem. Among major facts supporting the interpretation of the object as a city ditch list the conclusions of environmental analysis, especially the facts about its regular maintenance – cleaning, documented by analyzed samples of layer N. 3. Such information can be a solid background for archaeological interpretation of the object as a remaining part of perhaps massive fortification system.

Taking in consideration unquestionable facts such as overall stratigraphic structure, location within the urban agglomeration and scope of the object, we have a clearer image especially of the object’s function. Primary objective

of this contribution is to precisely describe and justify the conclusions of partially unknown Pardubice fortification, dating most probably back to the 15th century. At the same time, we understand that recent situation of the survey and knowledge of the early Pardubice fortification is highly fragmented and we are unable to make a more complex conclusion. It is rather a motivating indication of something that has so far been contemplated theoretically, lacking any archaeological evidence.